

KIRGIZİSTAN'DAKİ SON GELİŞMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hüseyin TUTAR

Özet

Bu çalışma, Kırgızistan'da son aylarda ortaya çıkan sivil ayaklanmaların nedenlerine ilişkin bir değerlendirme niteliğindedir. Sovyetlerin dağılması ile birlikte bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan Cumhuriyeti, demokrasi ve serbest piyasa yönünde siyasi bir irade ortaya koymuştur. Bu nedenle, Orta Asya Ülkeleri İçinde "demokrasi adası" ünvanını kazanmış bir konuma sahiptir. Ancak anlaşılmaktadır ki, kurumlarının henüz tam oturmaması nedeniyle, söz konusu adada depremler yaşanmaktadır. Bu depremlerin başlıca nedenleri, siyasi örgütlenmenin halkın taleplerini dikkate almaması, özellikle ekonomik olarak beklentilerini karşılamaması ve Kuzey ve Güney Kırgızlar arasında var olan "farklı yaşam tarzları"nın siyasi hesaplara alet edilmesi olarak sıralanabilir. Uluslar arası aktörlerin, ülkedeki yapısal sorunlar nedeniyle Kırgız halkında oluşan huzursuzluğu kendi hesaplarına kaydardıkları ve bu zemini kullandıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kırgızistan, Kuzey ve Güney Kırgızlar, Özbekler, Fergana Vadisi, SSCB, Askar Akaev, Kırgızistan Komünist Partisi, 2005 Kırgız sivil devrimi, Kırgızistan'da sosyal huzursuzluk.

An Evaluation of the Recent Developments in Kyrgyzstan

Abstract

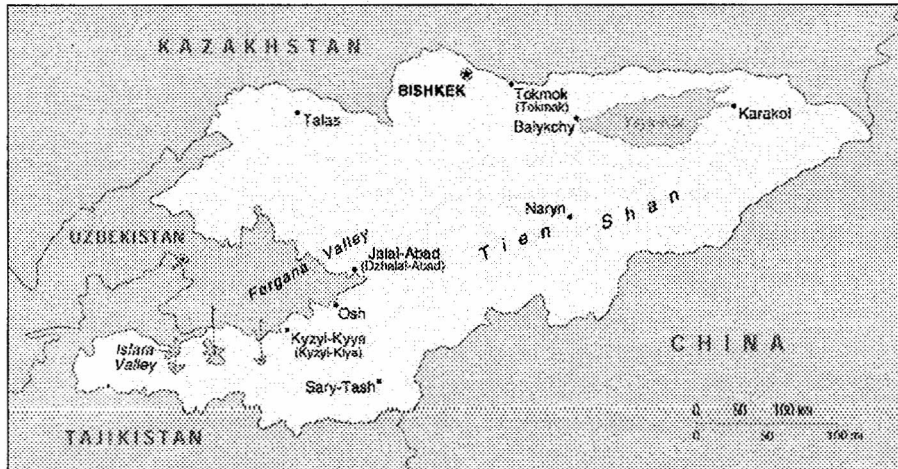
This study attempts to evaluate the reasons for the social uprising that has occurred recently in Kyrgyzstan. Kyrgyzstan Republic gained independence after the dissolution of the USSR and has taken major steps in the development of democracy and free market. Therefore, she has earned the title of "The Island of Democracy" among the Central Asian countries. However, it can be observed that since these institutions were not firmly established; social uprising occur. The basic reasons for the social unrest are as follows: in disregard for the wishes of the public in the formation of the political organizations, failure in fulfilling the economic demands of the public and the use

of the cultural differences between the North Kyrgyz and the South Kyrgyz for the political ends. It can be said that international powers are trying to manipulate in their own interests.

Key words: Kyrgyzstan, North and South Kyrgyz, Uzbeks, Fergana Valley, Askar Akaev, Kyrgyztan Communist Party, 2005 Kyrgyz Soçail Revolution, Socail unrest in Kyrgyzstan.

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Dünya'nın Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında bir rekabet ve güç mücadelesi arenasına dönüşmesi genelde “ideolojik kamplaşma” biçiminde kendisini gösteriyordu. Ancak, 20. yüzyılın son on yılında rakiplerden birinin (SSCB) sahayı terk etmesi ile artık “globalleşme” sürecinin başladığına inanılmaktadır. Globalleşme, küreselleşme ya da dünyanın tek kutuplu oluş sürecinin kapitalist piyasanın sosyalist ekonomik düzene üstünlüğünün de bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Sosyalist Blok içinde yer alan bir çok etnik grup, bağımsızlıklarını ilan ederek, ulus-devlet inşa çabalarına girişmişlerdir. Aynı zamanda, her şeyin merkezden düzenlendiği, sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye geçmişlerdir.



Sovyetler Birliği'nin özellikle 1989'dan 1991'e kadar, içine düştüğü derin krizden kurtulamaması nedeniyle merkezi yönetim sistemi fiili olarak çökmüştür. Bu nedenle, Kırgızistan bu süreçte bağımsızlığını erken ilan eden (31 Ağustos 1991) bir cumhuriyettir. Bağımsızlıktan bu yana Kırgızistan, demokratik sisteme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşayan bir ülke konumundadır. Demokratik kurumsal mekanizmaların ve serbest ekonominin işleyişi ile ilgili hiçbir tecrübesi olmayan bu ülkenin bir anda bu sisteme alışması mümkün değildir.

Türkiye, Kırgızistan ile tarihsel bağları olan bir ülke olarak, ekonomik, eğitim, kültürel ve siyasal anlaşmalar imzalamış ve bu süreçte kardeş cumhuriyetler olarak ilan ettiği Türk Cumhuriyetleri'nden Kırgızistan ile münasebetlerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu sürece paralel olarak, Kırgızistan'dan öğrenciler getirilip Türkiye'nin muhtelif üniversitelerinde eğitimlerini tamamlamaları sağlanmaktadır.

Demir Perde olarak adlandırılan Sovyet dönemi'nde söz konusu ülkelere gitme imkanı olmadığından bu döneme ilişkin ciddi bir bilgi boşluğunun olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, "Demir Perde"nin yıkılması ile Türk araştırmacıları, müteşebbisleri adeta bölgeyi yeniden "keşfe" başladılar. Okumakta olduğunuz bu makale de böyle bir merakın sonucunda, bir doktora programı nedeniyle 20.06.2004-05.09.2004 tarihleri arasında, alan araştırması niteliğinde olup Kırgızistan'ın önde gelen muhalif gruplar, sivil toplum kuruluşları, medya örgütleri ve en önemlisi de halk ile yapılan mülakatlardan elde edilen kanaatlere dayanmaktadır.

Kırgızistan

Kırgızistan, coğrafi olarak, Orta Asya'nın güney doğusunda, dağlık bir ülke olarak kabul edilir. 195.000 km² olan ülkenin yüz ölçümü 5 milyona yakın insanı barındırmaktadır. Ülkenin yüz ölçümü; Hollanda, Belçika, Portekiz ve İsviçre'nin toplam yüz ölçümlerine eşit bir orandadır. Ancak homojen olmayan nüfusta temel üç etnik grubun belirleyici olduğu söylenebilir. Bunlar; Kırgızlar (%54), Ruslar (%20) ve Özbekler (%13)'dir. Diğer etnik kategorilerin oranı toplam olarak %13 dolayındadır. Bunların arasında; Dunganlar, Uygurlar, Koreliler, Ukraynalılar, Almanlar, Kazaklar, Ahıska Türkleri vs yaklaşık 80 etnik grup mevcuttur (Women and Men In The Kyrgyz Republic 2003: 13).

'Kırgız', kelime olarak Orhon Yazıtlarında mevcuttur. Bilindiği gibi Orhon Nehri Moğolistan'a doğru akar ve Türklerin önemli tarih öncesi kaynaklarından birisidir. Çin yıllıkları üzerinde yapılan etnografik çalışmalara göre Kırgızlar, Sibirya bölgesinin, Yenisey Vadisi'nin üst taraflarından bugünkü Kırgızistan'a gelmişlerdir (Koldys 2002: 520).

Kırgızları bölgedeki diğer gruplardan, özellikle Kazaklardan, ayırmak için Ruslar, 18 yüzyıldan 1920'lere kadar Kara Kırgızlar olarak adlandırmışlardır (Capisani 2000: 221-225). Gerçekte Kırgızlarla Kazaklar arasında ne giyim ve yaşam tarzı ne de fiziksel yapı bakımından farklılık vardır. Bu, özellikle Kırgızistan'ın kuzeyinde yaşayanlar için daha da geçerli bir durumdur.

Rusların Orta Asya'ya aktif bir biçimde girişi sömürgecilik faaliyetlerinin başlangıcı olan 1800 yıllarına tekabül eder. 1820-1840 arası Rusların Kazak ovalarına girmeye başladığı dönem olarak kabul edilir. 1840'larda Rus Yerleşimciler Isık-Göl'e ulaşırlar. 1865'te Kuzey Kırgıztan'ın hemen hepsini kontrol altına alan Ruslar, ancak 10 yıl sonra 1875'te Hokand Hanlığı'nı yıkmaları üzerine Güney Kırgızistan'ı ele geçirebilmişlerdir.

25 Haziran 1916'da Çar II. Nicholas 19-43 yaşlarındaki Orta Asya'daki tüm erkeklerin fabrikalarda ve savaş faaliyetlerinde görevlendirilmesine yönelik bir seferberlik fermanı yayınlayınca Orta Asya'da Rus hakimiyetine karşı isyanlar başladı. 6 Ağustos 1916'da Bişkek'te ayaklanan Kırgızlar 2000 Rus yerleşimcisini öldürdüler. Buna karşılık Ruslar çok sert bir tepkide bulunarak 780.000 Kırgız'dan 100-120.000 arasında insanı katlettiler (Koldys 2002:522).

Kırgızistan'da bu esnada gerek Rusya'ya ve gerekse Sovyetlere karşı olan ve mukavemete hazır, kendi iç işlerine müdahale edilmesini istemeyen Pan-Türkist ve Pan-İslamist akımlar da vardı. Din adamlarının öncülüğündeki Pan-İslamist hareketin üssü Fergana Vadisi, bu hareketin adı ise Basmacı hareketidir. Tataristan'daki Pan-İslamist hareketin öncülüğünü Sultan Galiev yapmıştır. General Enver Paşa Pan-Türkistan ideali için de "Basmacı Hareketi"ni desteklemiştir (Abazov 2002:529).

Türkistan'ın farklı cumhuriyetlere ayrılmasının altında yatan temel etken, Türkçülük ve İslamcılık akımlarını parçalamaya yönelikti. Sovyet yetkilileri, ulusal kimliklerin yaratılmasının teşvik edilmesi halinde, bu bölgeyi yönetmenin daha kolay olacağını düşünüyorlardı Aksi taktirde birleşik bir mil-

liyetçi ve İslamcı cephenin yenilmesinin zor olduğuna inanıyorlardı. Sovyet döneminde çizilen Cumhuriyetler'in sınırlarında bu mantık etkili olmuştur. Örneğin, Fergana; Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan arasında, Yedisu ise Kırgızistan ve Kazakistan arasında paylaşıldı. Bu paylaşım, her ülkenin içinde azınlıkların varlığını öngörüyordu. Bunun temel nedeni, bu azınlıkların güçlü ulusal hareketler çıkarmalarını önlemek içindi. Gerçekten de 1992'da Özbekler ile Kırgızlar arasında çıkan çatışmada 300'e yakın kişi hayatını kaybetmiştir (Raşid 1996: 175). Yine keyfi olarak çizilen bu sınırların sonucu, Semerkant ve Buhara gibi Tacik şehirlerinin Özbekistan'a verilmesi, Özbek şehri Oş'un ise Kırgızistan'a verilmesi, aradan on yıl geçmesine rağmen ülkeler arasında fiili olarak çözülmemiş sorunlar olarak durmaktadır.

Akaev, Sovyetlerin Bir Tercihi mi Yoksa Bir Tesadüf mü?

Asker Akaev, Kırgızistan'ın bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamış akademisyen bir kimliğe sahiptir. S. Petersburg'ta fizik profesörü olarak görev yaparken Sovyet makamları tarafından Kırgızistan Komünist Partisi'nin (KKP) başkanlığına önerildi. Kırgızistan ve belki de Sovyet tarihinde Komünist Parti'den yetişmediği halde Parti'nin başına geçen tek şahsiyettir. Zira Komünist Parti derken sadece sıradan bir parti olarak anlaşılmalıdır. Kırgızistan bölgesine hükmeden yegâne idari kadronun konuşlandığı merkez olarak anlaşılmalıdır. Yani bölgenin kalkınma plan ve stratejileri başta olmak üzere merkezden (Moskova) gelen tüm taleplerin akis bulduğu en önemli organ. Bu nedenle, eğitim, kültür, sağlık ve tarım gibi toplumu ilgilendiren tüm alanların en yüksek mercii Komünist Parti idi. Zira KKP, SSCB'nin Komünist Partisi'nin bir uzantısı niteliğindedir (Heap, Baimatov ve Stakeeva 2002: 13). İşte Akaev bu göreve dışarıdan getirilen ilk isimdi. Genelde bu gibi kilit noktalara parti içinden atamalar yapılır, ancak Akaev bir istisnaydı.

Peki neden Akaev? Bu sorunun cevabı önemlidir. Zira bu sorunun cevabı doğru verildiği takdirde Kırgızistan'ın içinde bulunduğu karmaşa önemli ölçüde açıklığa kavuşmuş olur.

Kırgızistan, coğrafi ve kültürel açıdan kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılarak incelenebilir. Bu ayırım keyfi değil bir olguya işaret ettiği için önemlidir. Akaev'in tercih edilmesi de bu olguya bağlı bir durum gibi gözükmektedir. Coğrafi açıdan ülkenin kuzey ve güney olarak ayrılması tamamen

coğrafi yapıdan kaynaklanmaktadır. Dağların fiziki bir engel oluşturması nedeniyle kuzey-güney arasında ciddi farklılıklar yaşanmaktadır. Bu farklılıkların başında ekonomik, kültürel, dinsel ve etnik farklılıklar gelmektedir.

Ekonomik alandaki farklılıklar öncelikle tarım ve sanayi olarak nitelendirilebilir. Güneydeki halkın yegâne geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğunu söylemek mümkündür. Zira güneydekilerin Fergana Vadisi'ne yakın olmaları tarımsal faaliyetlerle uğraşmalarını gerektirmiştir. Çok verimli olan Fergana Vadisi bu yapısından dolayı tarih boyunca kavimlerin mücadele alanı olmuştur.

Fergana Vadisi Orta Asya'nın incisidir. Fergana tarihi anlaşılmadan Orta Asya tarihi eksik kalır. Tien Shan (Tanrı Dağları) dağlarının yükseltilerinin bitmesiyle yavaş yavaş Fergana Vadisi'ne giriş yapılır. İşte bundan sonra Kırgızistan'ın güney kesimleri başlar. Celal Abad, Üzgen ya da Özgen (bir zamanlar Karahanlı'ların Başkenti) ve 2003'te 3000.yılı kutlanan tarihi Oş kenti bu bölgenin önemli üç kentidir.

Buradaki halkın yaşam tarzı kuzeydekilerden önemli ölçüde farklılık gösterir. İnsan, Fergana Vadisi'ne iner inmez farklı bir kültürel atmosferle karşılaştığını hisseder. İslam, geleneksel yaşam tarzına sahip olan bu halkın derin şuuruna nüfuz etmiştir. Yetmiş yıllık Sovyetleştirme operasyonuna rağmen, güneydeki halkın yaşam tarzı kuzeydeki halkın yaşam tarzından farklı olduğu hemen anlaşılır. Bunun temel nedenlerinden biri ve belki de en önemlisi, sınırların olmadığı ve hatta anlamsız olduğu dönemlerde Buhara, Semerkant gibi tarihi İslam kentlerinin çekim alanlarıyla bütünleşmiş olmasıdır. Bindiği gibi Buhara, Semerkant gibi yerler Özbekistan'ın sınırları içerisindedir ve halkı Özbek'tir. Oş, Celal Abad gibi Kırgız kentlerinin bunlarla nasıl bir ilişkisi vardır? İşte sorun da burada yatmaktadır. Onun için Fergana anlaşılmadan Orta Asya tarihi anlaşılmaz, eksik kalır, kanaatini taşımaktayım.

Oş, Celal Abad ve Üzgen gibi kentlerin şehir merkezleri % 60 oranında Özbek nüfusundan oluşmaktadır. Ancak kentleri kırsal kesimleri ile birlikte düşündüğümüzde Kırgız nüfusun daha fazla bir kemiyete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Fergana Vadisi'nin sınırlarınının 1926'da Joseph Stalin döneminde, kültürel sınırların siyasi sınırlara tekabül etmeyen bir biçimde çizilmesi halkları ve ilerideki muhtemel siyasi organizasyonları daha iyi manipüle etmek içindir.



Kaynak: TABYSHALİEVA, Anara. *The Challenge of Regional Cooperation in Central Asia: Preventing Ethnic Conflict in the Fergana Valley*, United States İstitute of Peace, 1999, s. iv

Kırgızistan'ın Oş kentine giderken Özbek topraklarından geçmeniz gerekiyor. Celal Abad'tan Oş'a Özbek topraklarından yarım saatte yetişebilmek mümkün iken pasaport vs. gümrük işlemleri şoförleri bıktırdığından yaklaşık bir buçuk saat dolambaçlı yoldan gitmeyi tercih ediyorlar. Özbekistan sınırı-

nın Oş kentine sadece on beş dakikalık bir mesafede olduğunu söylemem olayın daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Tarih boyunca kabile yaşamına sahip olan Kırgızlar, Sovyet Dönemi'nde de bu alışkanlıklarını sürdürmüş ve büyük bir kısmı şehir dışında, kırsal kesimlerde yaşamayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Bu nedenle, modernleşmenin getirdiği bireycilik anlayışı Kırgızlara sirayet edememiştir. Geniş akrabalık bağlarına sahip olan Kırgızlar, Fergana'ya hakim olan kültürden derinden etkilenmişlerdir.

Tarihsel olarak, ülkenin kuzeyindeki Kırgızlar, coğrafi nedenler başta olmak üzere dinin etkisinden uzak bir yaşam sürmüşlerdir. Dini duygularının zayıf olması nedeniyle Rusların yaşam tarzına hızla adapte olmuşlardır. Zaten Ruslar ülkeye kuzeyden akın etmişlerdir. 1865'te ülkenin kuzeyini tümüyle ele geçirmişlerdir. Ülkenin kuzeyinde bulunan kentler şunlardır: Narin, Talas, Issık-Göl ve Çuy (Bişkek bu bölgenin içinde bir şehir) bölgeleridir. Bu bölgelerde Ruslara karşı fazla direniş olmamıştır. Direnişin büyük bir kısmı güney kentlerinden gelmiştir. Özellikle, güneydeki alimlerin direnişi örgütlemesiyle Ruslarla çok kanlı çarpışmalar olmuştur. Zira bu bölgede Hokand Hanlığı'nın varlığı nedeniyle böyle bir örgütlenme söz konusudur. Kırgızlar, Hokand Hanlığı'nın askeri kanadını oluşturmuşlardır. Hokand Hanlığı ise farklı kavimlerden oluşan bir konfederasyon niteliğindedir ve Ruslara karşı şiddetli direniş ya da cihad hareketleri örgütlemişlerdir. Fergana Vadisi, Basmacı Hareketi'nin ya da Pan-Türkist hareketlerin merkezi olarak da görülebilir. Zira din faktörü nedeniyle, İstanbul'daki Hilafet'e bağlı bir niteliği vardı. Bu nedenle, Ruslar ve onların uzantıları olan Sovyetlerin ülke yönetimine güneyden birisinin seçilmesini istememişlerdir. Gorbaçov'un da, bir zamanlar danışmanlığını yapmış olan ünlü yazar Cengiz Aytmatov, glasnost sürecinde bu aklı verenlerin başında gelmektedir. Bir akademisyen olan Akaev'in KKP'nin başına geçmesi ve daha sonra Cumhurbaşkanı olması tesadüfi değildir. Bunda Aytmatov'un da etkisi büyüktür. Ancak güneylilerin isyanı ya da Lale Devrimi olarak nitelendirilen bu süreçte, kendisi Belçika Büyükelçisi ve oğlu da Dışişleri Bakanı olan Aytmatov'un da büyük bir yara aldığına inanılmaktadır. Zira, muhalif bir çok kişi Aytmatov gibi saygın bir aydın ve yazarın Akaev'in politikalarına muhalefet etmemesini kınamaktadır.

Bu günkü muhalefet liderlerinin köken olarak güneyli olmaları onların yönetimde yer almamalarında etkili olmuştur. Devlet kadrolarının çok büyük bir kısmı kuzeylilerin elinde ve özellikle devrik lider Akaev'in akrabalarının

elinde idi. Akaev, Bişkek'ten Issık-Göl'e giderken yaklaşık 70-80 km uzaklıktaki **"Kemin"** bölgesindedir. Bu nedenle, gerek kuzeyde ve gerekse güneyde görüştüğüm bir çok muhalif isim (bana) yönetimden şikayet ederken *Komünizm gitti Keminizim geldi, ne değişti?* sorusunu yöneltiyorlardı.

Kuzey-güney ayrımında halkın birbirine karşı da farklı kalıpyargıları vardır. Örneğin, kuzeyliler kendilerini gerçek, hiç bozulmamış Kırgız olarak algılar ve ifade ederken Güneylileri Özbekleşmiş ve Kırgızlıkları dejenere olmuş olarak tanımlamaktadırlar. Güneydekilerde bu suçlamayı tersinden yapmaktadırlar. Onlarda kuzeylileri Ruslaşmış olarak algılamaktadırlar.

Ülkedeki yolsuzlukların, mafyanın varlığı ve muhalif tüm seslerin meşru olmayan yollardan susturulmaya çalışılması Kırgızistan'ı bugünkü zemine çekmiştir¹. İşsizliğin hat safhada olduğu, ekonomik beklentilerin karşılanamadığı güvenliğin tam olarak sağlanamadığı bir ortam sivil isyana davetiye çıkarmıştır. Liberal ekonomiye geçiş sürecinde boşluğa düşen halkta; ülke kaynaklarının peşkeş çekildiğine, Kanada firmasının çıkardığı tonlarca altının Akaev ailesinin hesabına yabancı bankalara yatırıldığına dair şayiaların, taksicisinden, fırıncısına kadar insanlar arasında dolaşan "vukuu şüyuundan beter" dedikoduların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dedi kodular, ülkedeki sorunlarla birleşerek bir müddet sonra iktidarın aleyhine dönmüştür.

Açıkça şunu ifade etmek gerekir ki, ABD, bugün gelinen noktada bu yapıyı kendi hesabına kullanmayı başarmıştır. Örnek olarak, muhtelif fonlarla desteklediği radyo ve gazeteler başta olmak üzere, ülke genelinde 3000 ile 5000 arasında NGO (Sivil Toplum Örgütü) olduğu tahmin edilmektedir.

¹ Center of Public Opinion Studies and Forecasts ve United Nations Development Program'ın "Kırgızistan'da Yolsuzluk Bişkek-2000" adlı çalışmalarında yolsuzlukla ilgili ilginç bilgiler verilmektedir. Buna göre, Kamudaki yolsuzluk, Kazakistan, Ukrayna, Litvanya, Moldova, Rusya gibi ülkeler arasında en yüksek oranda gösterilmektedir. Yine halkın kanaatine göre, yolsuzluk ve hükümetin halkın zenginliğini talan ettiğine olan inanç ise diğer kategorilerin içerisinde en üst seviyede yer almaktadır (Corruption in Kyrgyzstan, Bişkek, 2000).

Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, muhaliflerin Rusya ile ipleri koparma şansı yoktur. Açıkçası halkın da böyle bir beklentisi yoktur². Zira nüfusun % 20'si Rustur, ticaretin % 60'ı Rusya ile yapılmaktadır. Bunun yanında ülkede iş bulamayan 600-700.000 dolayında Kırgız'ın Rusya'da çalıştığı tahmin edilmektedir. Kaldı ki bakanlardan milletvekillerine ve sokaktaki vatandaşlara kadar Başkent Bişkek Rusça konuşur, Kırgızca değil. Zira Kırgızca avam dili olarak algılanmakta ve kullanılmamaktadır. Nitekim devletin resmi dili de Rusça'dır ve yazışmalar Rus dili ile yapılmaktadır. Bir Kırgız genci kendi televizyonundan çok Rus televizyonlarını izlemekte, Rus müziğini dinlemekte ve Rus gazetelerini okumaktadır. Jokorko Keneş³'ten çok Duma'da olan gelişmeleri bilir.

Manzara doğru okunduğu takdirde, kültürel, ekonomik ve siyasi yönden bu kadar bağımlı olan bir ülkenin Rusya ile ipleri koparması mümkün olmadığı anlaşılır. ABD'nin başarısı olarak gösterilen söz konusu sivil devrim Kırgızistan'ın kendi şartlarında var olan durumun ABD tarafından kullanılmış halidir. Nitekim, Kurmanbek Bakiyev koltuğa oturur oturmaz Rusya ile bir problemleri olmadığını belirtmiştir. Bir müddet sonra gerçekler anlaşılacaktır. Ancak şu andaki durum ABD tarafından propaganda amaçlı olarak bir müddet kullanılacak gibi görünmektedir.

Kırgızistan'da Muhtemel Çatışma Alanları

Kırgızistan'ı bekleyen iki temel tehlikeden ilki, Özbek-Kırgız çatışması, ikincisi ise Kırgız-Kırgız çatışmasıdır.

1992'deki Kırgız-Özbek çatışmasında resmi rakamlara göre 200'den fazla insan ölmüştür. Fakat daha sonra durum istikrara kavuşmuş ve şu anda güney kentleri sakin bir hayat sürmektedir. Ancak bu sükûneti Kırgızistan iki şeye borçludur. Birincisi Akaev'in politikaları, ikincisi ise Özbekistan Devlet

² Kırgızistan'da 2000 yılında BM Geliştirme Programı tarafından yapılan seçmen eğilimlerini belirleme anketinde yer alan soru maddelerinden birinde; "Kırgızistan için potansiyel müttefik olarak hangi ülkeyi görmektesiniz?" şeklindeki bir soruya, halkın %77'sinin Rusya'yı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Buna karşılık ABD'yi potansiyel müttefik olarak görenlerin oranı ise sadece %1.0 olduğu gözlenmiştir.

³ Kırgızistan Meclisi

Başkanı İslam Kerimov'un politikalarıdır. Özbekistan yönetimi çok diktatörce hareket etmekte ve hiçbir demokratik talebe olumlu yanıt vermemektedir. Muhalefeti sindiren ve temel insan haklarını hiçe sayan bu yönetim ülke içindeki Özbekleri rahatsız ettiği gibi ülke dışındaki Özbekleri de ürkütmektedir. İşte tam bu aşamada Akaev genel olarak azınlıklara ve özel olarak güneydeki Özbeklere, kendi dillerinde eğitim yapma olanağı başta olmak üzere her alanda Kırgızlarla eşit haklar tanımaktaydı. Bu nedenle, aslında milliyetçi olan Özbekler, Özbekistan'daki despot yönetim yerine kendilerine daha hoşgörülü olan Akaev yönetimi altında huzurlu bir yaşamı tercih etmektedirler. Zira Akaev'in politikası, "Kırgızistan, Kırgızistan'da yaşayanların evidir", şeklindeki etnik bir kimliğin (ki bu bağlamda Kırgızlar) bu toprakları sahiplenmesinden ziyade anayasal güvenceye kavuşmuş vatandaşların paylaştıkları bir ülke olarak Kırgızistan'ı görmektedir.

Bugünkü muhaliflerin sorunu tam da bu noktada baş göstermektedir. Zira onlara göre Akaev, Özbeklerin desteğini almak ve koltuğunu sürekli tutmak ve sağlamlaştırmak için Kırgızlardan daha fazla Özbeklere değer vermektedir. Eğer söyledikleri sadece Akaev'i devirmek için bir propaganda değil de gerçekten Özbeklerin üzerine gider veya siyasî ayrımcılık yaparlarsa o zaman etnik çatışmaların baş göstermesi kaçınılmazdır. Ancak, böyle hassas konular üzerinde daha ihtiyatlı davranırlarsa güneydeki istikrar devam eder. Kısacası, Kırgızistan'ın güneyindeki istikrar, ülkenin iç dinamiklerinden değil de Kerimov'un uygulamış olduğu despotik yönetime bağlı olduğu söylenebilir.

İkinci çatışma alanı ise "Kırgız-Kırgız" çatışmasıdır. Bununla kastettiğimiz şey kuzeydeki Kırgızlarla güneydekilerin güç mücadelelerine girmeleridir. Zira Kuzeydeki Kırgızlar Güneydekileri Özbekleşmiş olarak görürken, güneydekilerde kuzeydekileri Ruslaşmış olarak algılamaktadırlar. Siyasiler, söz konusu kültürel farklılıkları abartır, yönetim mekanizmasını ele geçirmenin bir aracı olarak görürlerse, o zaman "Kırgız-Kırgız" ya da "Kuzey-Güney" çatışması beklenebilir. Nitekim ilk çatışmaların Celal Abad ve Oş kentlerinden başlaması tesadüfi değil. Kuzey-Güney ikileminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak

Kırgızistan'da meydana gelen son olaylarla birlikte ülkeye henüz istikrar, huzur ve güven gelmemiştir. Ülkede hâlâ dengeler tam oturmuş değildir.

Açıkçası 2005 Temmuz ayında yapılması planlan Cumhurbaşkanlığı seçimi kilit bir öneme sahiptir. Zira Kırgız anayasası cumhurbaşkanına gerçekten çok geniş yetkiler vermektedir. Bu nedenle, cumhurbaşkanlığı ülkenin kaderini belirleyen bir makam niteliğindedir.

Ancak, Kırgızistan'daki olaylar, sadece cumhurbaşkanlığı seçimine indirgenmemesi gereken yapısal sorunları içerisinde barındırmaktadır. Ekonominin düzgün ve istikrarlı olmaması, insanların serbest piyasaya alışmaması, yolsuzluk, adam kayırma, işsizlik ve güvenlik gibi sorunların hat safhada bulunması ülkenin önünde duran ve acil çözüm bekleyen sorunlar olarak görülmektedir. Bu sorunlara çözüm bulamayan hiçbir iktidarın uzun ömürlü olması beklenmemelidir.

Güney Kırgızistan'daki Kırgızların milliyetçilik eğilimleri daha fazladır. Şu anda, cumhurbaşkanı ve başbakan yetkilerini elinde bulunduran Kurmanbek Bakiyev başta olmak üzere, Hukuk ve Adalet Bakanı da güneylidir. Kısacası, Devletin kilit noktalarına güneydeki Kırgızlar yerleşmiş bulunmaktadır. Denge politikası gütmeksizin aşırı bir milliyetçi politika gütmeleri durumunda, ülke nüfusunun % 13'ünü ve güneyin şehir merkezlerinin önemli bir kısmını oluşturan Özbeklerin ayaklanmalarına sebep olabilirler. Bu nedenle, eski cumhurbaşkanı Akaev'in politikalarından biraz daha sert fakat bunun ötesine taşmayan bir politika tercih etmeleri beklenebilir.

Devlet yöneticilerinin bürokratik makam ve kadroları "Kuzey-Güney"li vatandaşlar arasında dengeli bir biçimde dağıtması, ayrımcılık yapmaması ve bu konularda halkı ikna edebilmesi olayların yatışmasında etkili olabilir.

Kaynakça

- ABAZOV, Rafis, (2002). "Bağımsız Kırgızistan." H. CELAL GÜZEL, K. ÇİÇEK ve S.
KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19.
CAPISANI, G.R., (2000). *The Handbook of Central Asia: A Comprehensive Survey of the New Republics*, London/New York, I.B.Tauris Publishers.
HUSKEY, Eugene, (1997). "Kyrgyzstan: the fate of political liberalization". K. DAWISHA (Ed.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus*, UK: Cambridge Ün. Pres.
HVOSLEF, Erlend H., (1997). "Tribalism and Modernity in Kirgizia." Sabour and Vikor

- (Eds.), *Ethnic encounter and culture change*, London: Bergen.
- HEAP, Simon; BAİMATOV, Bakyt; HEAP, Simon. *Sivil Society In Kyrgyz Republic*, INRAC (International NGO Training and Research Centre), Unpublished Textbook.
- KOLDYS, Gregory R., (2002). "Kırgızların Siyasal-Tarihsel Bir İncelenmesi." H. CELAL
- GÜZEL, K. ÇIÇEK ve S. KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19.
- Population of Kyrgyzstan*, Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2004.
- TABYSHALIEVA, Anara, (1999). *The Challenge of Regional Cooperation in Central Asia: Preventing Ethnic Conflict in the Fergana Valley*, United States Institute of Peace, s. iv
- Women and Men In The Kyrgyz Republic*, Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2003.